

Н. Кочубей.

Спроба оформлення синтези сучасного.

(Prologomena II. Докінчення)

Коли ми візьмемося до розяснення поставлених питань, себто до визначення світогляду, типу, укладу життя і прагнення до кращого, залишаючись на поверхні сучасного, то впали б в той блуд, на який я вже вказував, бо мусіли б приймати явища за якісь „безпричинні наслідки“. Й зробивши так, ми ніколи не розплутали б того клубка, який ставимо собі за ціль розплутати. Навпаки, так само як і інші ми в комплікованості сучасного життя самі заплуталися би та загрузли.

Я вже вказав, перший момент зіткнення людського прагнення до кращого з Космосом має за наслідок встановлення світогляду, типу, укладу життя — способів думання та способів роблення. В цьому моменті домінують ознаки ірраціоналізму, а розумові та організаційні значно слабші. Тому бажаючи розплутати клубок сучасності треба зійти в низ до цього моменту, де більш яскраво діє світогляд, а взаємовідносини між людьми простіші не так хоронять собою тип людини, уклад життя.

Розуміється, не слід сходити в низ до занадто примітивної людини — якогось печерного чоловіка, який жиє лише звірячими інстинктами та задоволенням своїх біологічних потреб. І в ньому є зародки всіх моментів, бо й він має душу, але ці моменти занадто примітивні. Тому треба зійти в низ до людини, що вже до певної міри виносила-оформила ці моменти. Такою людиною є та, що має за своє середовище побут, де моменти раціональний та організаційний слабше ніж ірраціональний розвинені.

В середовищі побуту ми знаємо лише два типи людей і два типи світоглядів — осілий і кочовий.

Ріжниця між цими двома типами людей та світоглядів полягає в відмінному зіткненню людського прагнення до кращого з Космосом — глибокому внутрішньому й поверховому зовнішньому.

Для осілого Світ це територія, Земля з її природою й людьми, батьківщина — поле, в яке, як в скарбницю неустанно та постійно вкладає він свій труд й на якому все новим, живим зерном природу запліднює. Тільки там, де орав та сів, збирає він плоди своїх зусиль. Почуття визиску для нього чуже, бо визиску земля не терпить й за визиск, перестаючи родити, карає. Емблемою його єсть плуг, що весь час кріпко в руках тримати й лише для захисту своїх близьких та своїх прав господарювання, а не для погноблення інших, на меч перековувати. Плуг обмежує його „хочу“ тим, що дійсно цим плугом підняти можна. Плуг, що уготовлює ґрунт для життя, примушує його звертати увагу не на кількість, а на якість. Звідси

стремління не до оружного об'єднання, а до об'єднання найближчих для творчої боротьби за існування. Й це не прагнення до індивідуалізму тільки або колективізму тільки, а до певної їх синтези, певного індивідуального-колективізму, який коріння своє має в самодіяльності і в співпраці й який може витворитись лише в кровно-територіально-трудовах об'єднаннях, в яких ініціатива накладає обов'язки, а відповідальність надає права.

Весь уклад його життя йде під знаком глибокого внутрішнього зіткнення його прагнення до ліпшого з Космосом, — з природою та її законами.

Глибоке, внутрішнє, зіткнення з Космосом, з його силами та законами, які людина лише відчувати може, але якими керувати не в стані, виховують в осілому ірраціональну, метафізичну віру в Бога, виховують нахил до релігійності та дають почуття міри й пізнання свого місця в Світі. Тому його „Я“ не зростає безмежно. Тому примушений він починати зі себе, а не з других. Тому прагнення його до ліпшого не зводиться його на манівці деспотизму — гноблення інших, ані на простори свободи механічного „творення життя“. Ставлячи своє „я“ нижче від надлюдських законів, він прагне до пристосування механічних засобів до органічних законів, прагне до організації життя, підпорядковуючи механічне — часове, органічному — вічному. Це ще більш обмежує його „я“, але дає йому відчувати реально здійснене — конечно, дає йому можливість відчувати свою душу, що його з конечним, метафізичним, універсальним, абсолютним й вічним вяже. Відчуваючи свою душу, людина відчуває й цей зв'язок. Тому понадлюдське не лягає на осілого тягарем, від якого він прагнув би звільнитись. Тому він не стремить, щоб звільнитись від своєї душі, від впливів якої можна звільнитись лише по поставленню себе поза природою, поза її абсолютом й по перенесенню абсолюту на себе та свої змагання. Навпаки він стремить цей зв'язок, що дає йому можливість добро від зла відділити, не стратити. Тому він дбає про свою душу й шукає постійної, а тому й однієї моралі.

Й не прагнучи звільнитись від своєї душі та звільнитись від її стримуючих начал, не прагнучи стати Богом, осілий зберігає функції своєї душі, стає вище від матерії, стає вище від її гніту — стає її господарем.

Господар матерії — ось споконвічне духове й фізичне обличчя осілого — образ вільної, але відповідаючої за свою душу й тому відповідальної людини.

Для кочового Світ це простір, по якому він безмежно може мандрувати, не прикладаючи свого труду до землі і не запліднюючи її живим зерном. Йтим кращий для нього Світ, чим ширше його займище, чим ширше може розкинути він своє кочев'я, всіх і вся визискуючи — збираючи там, де не орано ним і не сіяно. Визиск та використання ось перші його ознаки. Емблемою його є серп, який не тільки збирає, але й стає мечем,

яким він тих, що з плуга живуть, уярмлює. Тому серп стає емблемою не тільки визиску, але й емблемою боротьби з людьми для їх погноблення. Ані визиск, ані погноблення не вимагають від кочового неустанного, що дня постійного зусилля. Зусилля його коротке — опанувати, взяти. Серп не обмежує його хоч у його мрій та емоцій. Навпаки відвертає його увагу від якості зусилля на кількість здобичі. Звідси стремління до осягнення своїх мрій брутальною силою. Звідси прагнення до оружного об'єднання, щоб завоювати простір, в якому в мріях може він один вільно кочувати. Самий лише гноблячий колективізм орди, або самий лише безвідповідальний індивідуалізм стають засобом осягнення або деспотії, або безмежної свободи для себе.

Весь уклад його життя, що йде під знаком поверхового, зовнішнього зіткнення його прагнення до ліпшого з Космосом, сприяє розвиткові цих початків.

Не стикаючися глибоко з Космосом, прагнення до ліпшого не дає відчувати кочовому потреби його законів. Навпаки відчуваючи тільки їх силу кочовий відчуває від них лише страх. Не віра у Всеблагого Бога, а віра в злих духів, що діють йому кривду, стає його вірою. Втекти, звільнитись від непотрібних йому всіх зобов'язуючих законів, та жити лише мріями й емоціями стає його ціллю. Так тратить він почуття міри й свого місця в Світі. Тому його „я“ безмежно зростає й починає він від других, а не від себе. Тому його прагнення до ліпшого веде його або до деспотизму — гноблення чужого життя, або в простори свободи творення свого життя.

Ставлячи своє „я“ вище від надлюдських законів, він змагає до пристосування органічних законів до механічних засобів, змагає до організації життя підпорядкуванням органічного, вічного — механічному, тимчасовому — розумом бореться з життям, розумом йде проти Бога.

Це ще більш увільняє його „я“ від всього, що можна й мушиш. Але разом з тим не дає йому відчувати реально здійсненого, кінцевого. Не дає ще більш відчувати своєї душі, що його, як всяку людину, з кінечним, метафізичним, універсальним й вічним вяже.

Не відчувуючи своєї душі, людина не відчуває й цього зв'язку. Тому понадлюдське лягає на кочового тягарем, від якого він прагне звільнитись. Тому він змагає звільнитись від своєї душі, звільнитись від її функцій, стати поза природою, поза її абсолют, поза абсолют її законів. Прагне перенести її абсолют на себе й свої змагання, прагне стати Богом. Й прагнучи так до занедбання своєї душі, до занедбання її функцій, аби жити лише розумовим і матеріальним, людина стає нижче від матерії, нижче від розуму, нижче від їх гніту, над якими лише одна душа людська людину ставить. Так стає кочовий рабом матерії та її гніту, втікаючи від всякої однієї всіх зобов'язуючої моралі.

Безвідповідальна людина, раб матерії — ось споконвічне духове й фізичне обличчя кочового — образ деспота та феляга.

Вже з цього коротенького нарису основних прикмет цих двох, як бачимо, більш ніж протилежних типів і їх світоглядів видно, яка глибока прірва лежить між ними. Ще яскравіше виступає ця різниця в їх діяльності в щоденному суспільному життю та суспільних взаємовідносинах.

Для осілого сім'я це співробітник, для кочового сім'я супутник в мандрюваннях. Свобода для осілого це свобода праці, свобода господарювання. Для кочового свобода кочування й зиску. Для осілого рівність — це рівність прав і обов'язків перед всім зобов'язуючим законом. Для кочового — доля, поділ. Для осілого братство — братство кровне — братство територіальне. Для кочового — братство оружне, побратимство. Для осілого труд — благословення Боже, саме життя. Для кочового кара людська та форма для виснаження. Для осілого суспільство це сім'я, рід, племя, нація. Для кочового орда, з якою можна собі простори займати. Для осілого понад усім закон Землі — закон Божий, для кочового закон орди — закон людський. Осілий жие з обороту, кочовий з данини — проценту.

Різниць між типами й світоглядами можна б було навести безліч. Але вже наведені дають можливість коротко схарактеризувати кожного й кожне. Осілий, що має глибоке, внутрішнє зіткнення з Космосом свого прагнення до ліпшого, покладає свої осягнення в тяжкій боротьбі за існування — в уготованню ґрунту для життя та в одуховленню, оживленню та заплідненню матерії, підпорядковуючи механічне органічному. Обличчя його для себе й інших одностайне — праця і лад.

Кочовий, що має поверхове зіткнення з Космосом свого прагнення до ліпшого в здобуттє просторів оружного боротьбою між людьми та підпорядкуванням органічного механічному. Він дволичний як Янус — свобода й деспотизм¹⁾.

* * *

Отже ми встановили та опреділили два основні природні типи й два відповідаючі їм світогляди. Тепер треба ще устійнити,

¹⁾ Якщо скептики признають ці образи занадто ідеалістичними, то будуть вони мати певну рацію, бо образи ці як сукупність рис дійсно ідеалістичні. Але це не значить, що риси неправдиві. Природа не знає, або обмежено знає чисті типи. Тому можна в життю говорити лише про домінуючі риси даного типу. Отже не маючи ані наміру, ані бажання я дав ідеальними образами певну схему, певний критерій для оцінки типу людини. Як читач далі побачить, це схема не створена, аби життя в неї втискати, ані для того, щоб двигнути на нищення одним типом людини другого типу. Її призначення вичерпається тоді, коли хто-небудь її до самого себе приложить і себе провірить. Особливо перестерігаю „осілих“, щоб вони в цьому ідеальному образі не побачили себе та не взялись за нищення „кочових“. Треба памятати, що починають з навернення, а не знищення, бо як навернути себе самого, коли в першу чергу нищити.

які характеристичні риси приймає саме прагнення до ліпшого в обидвох випадках.

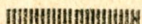
Ми бачили вже, що осілий покладає свої осягнення в боротьбі з природою за створення цінностей, не переносючи ані на себе, ані на свої змагання абсолюту¹⁾ Тим самим він ніби залишається в площині релятивній і тому боротьба з природою іде за творення релятивних цінностей, які не тільки такими є, але за такі він їх уважає, бо їх якість залежить від якості покладеного зусилля та законів природи, що ставлять приділ якості людей і речей. Тому фактори „що можна й що мусиш“ одержують перевагу над тим, „що хочеш“. Релятивність осягнень та розуміння того, що можеш і мусиш“ не дають осілому змагати до звільнення себе від постійного, незмінливого, вищого і рівного для всіх закону. Навпаки в цьому законі він знаходить критерій для определения рівностей в ньому й шукає правильного шляху для направлення свого зусилля по реальній творчості. Тому він не може керуватись будь-якими ідейками, будь-якими принципами та вживати будь-яких комбінацій й будь-яких метод і засобів осягнення, а може керуватись й таких уживати, які релятивно до того „що можна й мусиш“ ділали би й релятивно до рівня розвитку удосконалювали б природний порядок речей. Тому осягнення не стають самоцільними, предільними, абсолютними, досконалими, не виключають, а доповнюють один одного. Саме прагнення до ліпшого не стає погонею за досконалим, а довгим послідовним творчим зусиллям до сконалення вже існуючого, вже осягнутого, в якому методи й засоби осягнення важяться з огляду на їх вплив на щоденне життя, на природний порядок речей, на закони розвитку людської істоти в її органічній, духовій і фізичній цілості й на решті на закони умов людського співжиття. Таким чином людина не ставить себе поза природою й не переносить її абсолюту, ані на свої ідейки й принципи, ані на методи й засоби здійснення, ані на цілі, бо всі вони залишаються релятивними до того „що можна та мусиш“. Отже таке прагнення до ліпшого, що має ознаки релятивізму, можна термінологічно прийняти за прагнення до досконалення. Ознаками його є постійне плянове зусилля, незмінливість напрямку, підпорядкування й пристосовування механічного до органічного, незмінливість ідеї об'єднуючої й задовольняючої духові, розумові й матеріальні органічні запити, що повстають в боротьбі з природою за створення цінностей.

Кочовий покладає свої осягнення на боротьбу між людьми за простори, здобич та поділ цінностей, на які й переносить абсолют. Перевагу одержує його „хочу“ (або „нехочу“) над тим, „що можна та що мусиш“. Переважає кількість над якістю. В цій боротьбі людей за простір та цінності людина мусить змагати, щоби звільнитися від всякого вищого закону, що може цій боротьбі перешкоджувати, аби ке-

¹⁾ Коли в тексті є повторення, то це до певної міри метода вияснення.

руватись однією цілездатністю та якими вигідно принципами, якими вигідно ідейками, якими вигідно комбінаціями, якими вигідно методами й засобами здійснення, аби перемогу над людьми осягнути. Й ці принципи, ідейки, комбінації, методи, засоби здійснення та сама перемога — здобуття простору та цінностей — стають в розумінню людини самовистарчаючими, предільними, абсолютними, досконалими. Тому прагнення до кращого, коли поверхово стикається з Космосом та не знаходить на ньому гальми, стає погонею за одним, другим, третим і так без кінця досконалими без огляду на впливи цієї погоні на щоденне життя, на природний порядок речей, без огляду на закони людської істоти в її духовій, розумовій і фізичній цілості, без огляду на умови людського співжиття. Таким чином абсолют переноситься на все, до чого людина змагає і на саму людину. Отже таке прагнення до кращого, що носить в собі всі відзнаки абсолюту термінологічно можна прийняти за прагнення до досконалості. Ознаками його є всезмінливість відправних точок й точок прилосення сил, коротке брутальне зусилля, підпорядкування й пристосування органічного до механічного, безліч ідейок, емоціональність, мрійність та задоволення тільки розумових та матеріальних потреб в боротьбі людей за простір, володіння та поділ цінностей.

Таким чином встановили ми, що кожному типові й кожному світоглядіві відповідає певна яскрава форма прагнення до кращого. На підставі цього ми можемо вже сказати, що людина, що прагне до досконалості, носить в собі домінуючі осілі ознаки, а людина, що прагне до досконалості, має домінуючі кочові риси. Таким чином ми маємо певний зовнішній критерій, на підставі якого не тільки можна визначувати тип людини без того, щоб в кожному разі робити глибоку аналізу, але й віддільні ділання людини кваліфікувати кочовими або осілими.

Михайло Островерха.

3 нашого мистецького життя у Львові.

Божий Грїб у Волоській церкві у Львові... Вже Покійний Петро Холодний взявся був до праці над циклем образів Божого Грїбу до Успенської церкви у Львові. І розпочав він цей цикл. І намалював два образи — перший „Молення“ й останній „Воскресення“. Смерть припинила його працю. Тоді поручили це діло молодому нашому артистові маляреві Василеві Дядилюкові. Він забрався до цього діла з повним зрозумінням його ваги. І сливе по двох літах праці цього артиста Божий Грїб отсе є викінчений.

У двох образах покійного Петра Холодного бачимо оригінальну індивідуальність мистця, якого твори промовляють до нас ніжною, чуткою мовою глибин душі його. До цього він послуговується і композиція, і кольоритом, і навіть технікою — темперо-олія. — Ці два його образи продумані і віддані у візантійсько-прерафалістичному стилі з яким підходом до сюжету по